

ИСТОРИЈСКИ ЗАПИСИ

ОРГАН ИСТОРИЈСКОГ ИНСТИТУТА НРЦГ И ИСТОРИЈСКОГ ДРУШТВА НРЦГ
Година XIV Титоград, 1961 Књ. XVIII, св. 1

Перо Крстајић

ДУРМИТОРСКИ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД

У јулу 1941. године, одмах по ослобођењу среза шавничког, приликом формирања територијалних батаљона покренуто је питање формирања једне више војне јединице у чији ће састав ући свих шест батаљона основаних на територији среза. На заједничкој конференцији војних представника, одржаној у селу Подмежду, постављена су у том погледу два предлога. Први је био да се формира дурмиторска бригада по старом обичају, а други да се формира дурмиторски пук. Питање формирања такве војне јединице остало је неријешено, пошто конференцији нијесу присуствовали војни представници из Пиве, па је одлучено да се то питање ријеши у заједници са Пивљанима. Али до нове конференције није дошло јер су италијанске снаге ускоро ушле у срез.

На савјетовању Среског комитета КПЈ у Жабљаку одржаном од 1. до 3. новембра 1941. године одлучено је да се формира Дурмиторска бригада „Војвода Момчило“. Наименован је и штаб бригаде. За команданта бригаде наименован је Војин Поповић — Шпанац, а за замјеника команданта Момчило Полексић. За комесара бригаде наименован је Јован Ђоровић, а за начелника штаба Обрад Цицимил.

До формирања бригаде није дошло, пошто је у том међувремену Главни штаб за Црну Гору и Боку, досљедно закључку Главног штаба НОП одреда Југославије од 26. IX 1941. године, донесеном у Столицама, формирао заједнички одред за срезове шавнички и никшићки под називом Дурмиторски партизански ударни одред.

Јачина Дурмиторског одреда састојала се од 1.340 партизана, од којих 10% није било наоружано. Борбена спремност и акциона способност овога одреда била је на висини, што је истакнуто у записнику о савјетовању Главног штаба НОП од-

реда за Црну Гору и Боку са командантима и политичким комесарима од 15. новембра 1941. године: „...Дурмиторски одред: 1340 партизана (подаци су потпуни)... 10% партизана није наоружано. Аутоматског оруђа: 5 тешких митраљеза, 30 пушкомитраљеза, један топ са 10 метака. Стање задовољавајуће, нарочито у шавничком срезу, који је непријатељ нагустио, као и у Грахову, гдје су партизани чврсто повезани са народом.“¹

Наредбом Главног штаба НОП за Црну Гору и Боку од 29. новембра 1941. године, дотадашњи Дурмиторски одред, који је обухватао територију срезова шавничког и никшићког, подијељен је на два одреда. Формиран је посебан Дурмиторски народноослободилачки партизански одред са сједиштем у Жабљаку. У наредби се, поред осталог, наводи: „На основу наредбе бр. 4 тзв. досадашњи народноослободилачки партизански одреди, Дурмиторски и Зетски, пошто су испунили услове из поменуте наредбе, то је Главни штаб одлучио да се подијеле, па се формирају:

а) Дурмиторски народноослободилачки партизански одред са сједиштем у Жабљаку, а његова је надлежност на подручју среза шавничког...“²

Именован је и штаб одреда у оном саставу који је био одређен за бригаду, и то: командант Војин Поповић-Шпанац, а замјеник команданта Момчило Полексић; комесар Јован Ђоровић, а начелник Обрад Цицмил.

У саставу штаба одреда доцније су услиједиле измјене. За команданта одреда наменован је Обрад Цицмил, који је на тој дужности остао врло кратко вријеме. Послије њега за команданта је наменован Момчило Полексић.

За комесара одреда наменован је Велимир Кнежевић, а за замјеника комесара Милован Даниловић.

Акције Дурмиторског НОП одреда у Санцаку

Борбена активност јединица Дурмиторског НОП одреда ван територије среза шавничког отпочета је учешћем у чувеној бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године, заједно са осталим црногорским јединицама.

Развој устаничке борбе у Црној Гори наметао је задатак да се крајем 1941. године поведе акција у Санцаку. Циљеви тих акција били су: ослобођење Пљеваља, повезивање са српским и босанским партизанима и осигурање залеђа. Да би могао да изврши тај задатак, Главни штаб народноослободилачких партизанских одреда за Црну Гору и Боку наредио је да се изврши добровољна мобилизација потребних војних снага, чија би јачина требало да износи 3.570 партизана, који ће ући у састав Црно-

¹ Зборник докумената, том III, књ. 1, стр. 149.

² Исто, стр. 210.

горског народноослободилачког партизанског одреда за операције у Санџаку.

Јединице Црногорског НОП одреда окупиле су се 29. новембра 1941. године на зборном мјесту на Његовођи, одакле су кренуле убрзаним маршем у напад на италијанске гарнизоне у Пљевљима.

У састав тога одреда ушла су на Његовођи три батаљона Дурмиторског одреда у укупној јачини од око 1.200 бораца. У извјештају штаба Дурмиторског одреда о томе се каже: „Из нашег одреда у нападу на Пљевља учествовала су три батаљона. Јачине одреда по преко 400 људи, што није случај са осталим одредима који имају већу територију...“³

Језерско-шарански батаљон је имао преко 400 бораца; командант је био Душан Обрадовић, комесар Војин Ђерковић, а заменик комесара Вук Кнежевић. Батаљон „Бајо Пивљанин“ бројио је 390 бораца. Командант батаљона је био Вукосав Топаловић, комесар Вељко Мићановић, а зајемник комесара Митар Кецојевић. Ускочко-дробњачки батаљон је био јачине око 400 бораца. Командант је био Војин Поповић-Шпанац, комесар Богдан Котлица, а зајемник комесара Велимир Лазаревић.

Посебно је упућена према Пљевљима једна омладинска чета формирана на територији Језерско-шаранског батаљона, која је имала задатак да затвори правац Пљевља—Илино брдо, и једна чета из жупе пивске на подручје Гацка.

Послије битке на Пљевљима Језерско-шарански батаљон окупио се на зборном мјесту у селу Адровићима и одатле кренуо у напад на Савин лакат. Ту је учествовао у борби против Италијана који су се кретали од Пријепоља ка Пљевљима, док су се друга два батаљона Дурмиторског НО партизанског одреда вратила на терен свога среза.

Послије борбе на Савином лакту дијелови Језерско-шаранског батаљона кренули су према Рудом, а одатле су наредбом Врховног штаба враћени на терен среза шавничког.

По наређењу Главног штаба за Црну Гору и Боку од 20. децембра 1941. године, штаб Дурмиторског НОП одреда послао је у састав Црногорско-санџачког одреда двије чете у јачини од око 220 бораца. Прва чета формирана је из Језерско-шаранског батаљона. За командира чете именован је Видоје Крстајић, а за комесара Александар Дедаић. Друга чета формирана је из Ускочко-дробњачког батаљона. За командира чете именован је Митар Јелић, а за комесара Томица Ђоровић. Обје чете су ушле у састав Комбинованог црногорског батаљона, чији је командант био Шпиро Мугоша, а комесар Периша Вујошевић.

Ове чете водиле су у Санџаку жестоке борбе у којима су погинула два борца из језерско-шаранске чете: Милета Крстајић

³ Зборник докумената, том. III, књ. 2, стр. 39.

и Милутин Лековић, а из ускочке чете осам бораца, међу којима и комесар Томица Ђоровић.

Нешто касније Дурмиторски одред послао је у Санџак још двије чете. Једна од ових чета формирана је из територијалног Дробњачког батаљона, а друга из територијалног Ускочког батаљона.

Штаб дробњачке чете сачињавали су: командир Миђун Јауковић, комесар Радоман Јакић, замјеник комесара Вукота Мијовић. Шеф санитетске службе био је Митар Пилетић, студент медицине. Ова чета је ушла у састав Првог пљеваљског батаљона који је изводио акције на простору: село Ограђеница — Бољанићи — Адровићи. Кад је Први пљеваљски батаљон ослободио Чајнице, 27. јануара 1942. године, дробњачка чета прекомандована је у батаљон „Војвода Момчило“ у срезу фочанском.

Командир ускочке чете био је Машо Јелић. Ова чета је ушла у састав Комбинованог црногорског батаљона.

Почетком марта 1942. године Дурмиторски одред формирао је још једну чету за акције у Санџаку. За командира чете именован је Перо Јелић, земљорадник, а за замјеника командира Павле Срдановић, капетан. За комесара чете именован је Велимир Кнежевић, студент, а за замјеника комесара Чедомир Головић, студент. За начелника санитета именован је др Момир Дамјановић.

По доласку овог батаљона на терен Санџака, обје чете из Комбинованог црногорског батаљона прекомандоване су у његов састав.

Ове јединице водиле су жестоке борбе са четницима у Санџаку, а већ крајем марта 1942. године враћене су на Сињавину, када су ушле у састав Сињавинског сектора.

У борби на Пљевљима погинула су из среза шавничког 72 борца, од којих из Језерско-шаранског батаљона 52, а из Ускочко-дробњачког 20. Рањених је било 72, од којих из Језерско-шаранског батаљона 40, из Ускочко-дробњачког 30, а из Пивског 2 борца.⁴

Акције Дурмиторског НОП одреда у источној Херцеговини

Окупацијом Југославије и стварањем „Независне Државе Хрватске“ Нијемци и усташе су завели политику истребљења Срба у Босни и Херцеговини, са циљем да те двије покрајине претворе у једно подручје, насељено искључиво хрватским и муслиманским становништвом. У извршењу тога плана они су почели, прије свега, да ликвидирају угледније Србе у појединим мјестима, како би на тај начин обезглавили српско становништво и онемогућили сваки његов отпор у самом почетку.

⁴ Види списак партизана Језерско-шаранског батаљона погинулих на Пљевљима (Зборник докумената, том. III, књ. 1, стр. 365).

План истребљења српског становништва усташе су одмах по окупацији прошириле и на читаву источну Херцеговину и источну Босну, а нарочито на пограничне срезове Црне Горе — гатачки и фочански.

„Независна Држава Хрватска“ претворила је племе Борач у долини Неретве и Фазлагиха Кулу на домаку Гацка у снажна усташка упоришта, како би ту, на тремеђи Босне, Херцеговине и Црне Горе, послужила као пријетња бунтовном српском становништву у Херцеговини.

Из тако утврђеног Борча и Фазлагиха Куле усташе су организовано нападале српска села, пљачкале и звјерски убијале становништво и, по налогу окупатора, упорно водиле борбу против партизана. Једном ријечју, усташе су отпочеле да уништавају све што је српско. Само у селу Придворици усташе су затвориле у цркву око 150—200 жена, дјеце и старца и запалили је, а у селу Берковићима кували су дјецу и нагонили њихове мајке да их једу, а последије их убијали, док су дјевојке и жене силовали.⁵

Стотину седамдесет гатачких родољуба повезали су у конопце па их тако измрцварили и поубијали, а затим их бацили у зглогласну Корићанску јаму.⁶ Читава Херцеговина носила је трагове варварства усташких зликоваца. Таква усташка звјерства проширила су се на цијелу источну Херцеговину. На другој страни, код Срба, из дана у дан растао је гњев. Код њих се учвршћивала одлука да се листом дигну на оружје против усташа. То су били дани када се народ широм Херцеговине будио и дизао на устанак против усташког насиља.

Из Борча и Фазлагиха Куле усташе су нападале и палиле српска села, а становништво уништавале, остављајући за собом трагове најсвирепијих злочина. Многе српске породице из Херцеговине, бјежећи испред усташке каме, нашле су уточиште у срезу шавничком. Народ их је примио свесрдно и пружио им оружану помоћ.

На глас да су се Херцеговци дигли на оружје против усташа, почетком јуна 1941. године окупала се читава Пива и на брзу руку добровољно се формирао један батаљон, који је под командом Јанка Тадића, истакнутог борца из Пиве, прешао на територију гатачког среза и ступио у садјејство са устаницима.

Снажним налетом устаника од 4. до 7. јуна разоружане су усташке постаје у Јасенку, Степену, Казанцима, Коритима и Врби, а већ 28. јуна устаници су заузели Автовац. Широком народном покрету на оружану борбу против усташа придружили

⁵ Забиљежио аутор приликом проласка кроз ова села на путу за Јајце новембра 1943. године.

⁶ Према казивању Новака Мاستиловића, народног посланика из Гацка.

су се у Херцеговини сви они који нијесу отишли у издају и постали савезници окупатора. Те борбене масе слиле су се доцније у свеопшти народни устанак под руководством Комунистичке партије Југославије.

По ослобођењу Автовца Пивски батаљон се вратио у свој крај.

И поред критичне ситуације која је била наступила у Црној Гори поновном окупацијом ослобођених мјеста, Штаб герилских одреда за Црну Гору, Боку и Санџак одлучио је да се поједине герилске групе пребаце из Црне Горе у источну Херцеговину и прискоче у помоћ херцеговачким устаницима.

Устаничко руководство у срезу шавничком издало је проглас народу дурмиторског краја у коме га је позивало да прискочи у помоћ Херцеговцима, јер је паљење њихових домова — паљење и домова дурмиторских села; да устане и не дозволи да се засјени дично и јуначко племе Пивљана и Дробњака.⁷

Мобилизација маса за одбрану села у Херцеговини била је веома успјешна. Од стране народа среза шавничког указивана је херцеговачким партизанима стална политичка и војничка помоћ. На територији општине жупопивске формиран је поново један батаљон у јачини од 300 бораца, који је под командом Јанка Тадића прискочио у помоћ устаницима у источној Херцеговини.

За напад на италијанско-усташке гарнизоне у источној Херцеговини формирана је заједничка команда под називом Штаб герилских група за операције у источној Херцеговини.⁸ Овако обједињена команда обухватила је: Гатачки батаљон, Жупопивски батаљон и чету формирану од герилских група из Црне Горе.

Штаб је успјешно отпочео операције и 6. септембра његове јединице нападе су Гацко, које је бранио један италијанско-усташки гарнизон. Напад није успио услед тога што су неки команданти из редова устаника отказали послушност штабу, јер су били четнички настројени, а и због недовољно чврсте организације појединих герилских група, недораслог командног састава и слабог смисла за партизанско ратовање.⁹

Ове акције падају у вријеме када су четници у Херцеговини били у највећем замаху, јер је велики број Срба у Херцеговини био четнички настројен. Они су се организовано супротставили општенародном устанку и прешли на страну окупатора, окупља-

⁷ По казивању Јанка Тадића, пуковника ЈНА, и Новака Мاستило-народног посланика из Гацка.

⁸ Према казивању Јанка Тадића, пуковника ЈНА.

⁹ Записник о савјетовању Главног штаба НОП одреда за Црну Гору и Боку од 15. XI 1941. г. (Зборник докумената, том, III, књ. 1., стр. 196).

јући се под четничку заставу с паролом: „Крсташки покољ против муслимана“

Четници су користили несвјесне српске масе, озлојеђене и жељне освете због усташких звјерстава над српским становништвом. Али та освета и позив на коначни обрачун није погодила усташе, већ недужни муслимански живаљ широм Херцеговине. То је још више затровало односе између Срба и муслимана. Окупатор је још распаљивао мржњу и разрачунавање између Срба и муслимана, па је источна Херцеговина претворена у кланицу. Све то, међутим, није сметало ни четницима ни усташама да заједно са окупатором окрену оружје против партизана. „Кад је у питању борба против партизана, пактираћемо и са црним ђаволом!“, био је завјет херцеговачких четника.

Врховни штаб НОП одреда Југославије својом наредбом од 21. децембра 1941. године наредио је Главном штабу НОП одреда за Црну Гору и Боку да један дио својих снага усмјери у правцу Херцеговине, са задатком да помогне херцеговачким партизанским одредима у извођењу операција у Херцеговини, како би се, у првом реду, ослободила источна Херцеговина.¹⁰

Ослобођењем источне Херцеговине проширила би се слободна територија Црне Горе и источне Босне и тако створила пространа партизанска зона у којој би се организовала народна власт, повела заједничка борба против окупатора и домаћих издајника и развила мисао братства и јединства.

На тој територији сматрало се да је Гацко најважнија тачка, јер је оно било врло важан чвор између Херцеговине и Босне. Ослобођењем Гацка пресекао би се пут четничким бандама према јужној Херцеговини и онемогућило дивљаштво које су четници и усташе спроводили у Босни и Херцеговини.¹¹

Поред четника, на територији среза гатачког крајем 1941. године налазиле су се и јаке италијанске и усташке снаге, и то: у Автовцу 600 Италијана, у Гацку 400 Италијана, у Фазлаглића Кули 1.400 усташа, што домобранаца а што избјеглица из Билеће, а у сусједном усташком упоришту Борчу налазило се 1.500 усташа домородаца и 1.200 усташа и хрватске жандармерије из источне Босне.¹²

За ослобођење источне Херцеговине требало је појачати херцеговачке партизанске одреде новим снагама. То појачање могла је дати, у првом реду, Црна Гора. Сагласно наредби Врховног штаба од 21. децембра 1941. године, Главни штаб за Црну Гору и Боку издао је наређење да се његове расположиве снаге пребаце у правцу Херцеговине према Гацку (Извјештај Главног

¹⁰ Зборник докумената, том III, књ. 1, стр. 354.

¹¹ Извјештај Главног штаба за Црну Гору и Боку од 11. јануара 1942 (Зборник докумената, том III, књ. 4, стр. 91).

¹² Зборник докумената, том III, 4, стр. 93.

штаба од 11. I 1942. године Врховном штабу), с тим да у заједници са херцеговачким партизанским одредима у најскорије вријеме изврши чишћење Гацка и среза гатачког од усташа и четника.¹³ Сходно тој наредби, Главни штаб је 20. децембра издао преко штаба Никшићког НОП одреда заповијест штабу Жупопивског батаљона да изврши мобилизацију свих расположивих снага за напад на Гацко. У писму Главног штаба од 30. XII 1941. године штабу Никшићког НОП одреда поред осталог се наводи: „ Кад будете одговорили штабу Жупопивског народноослободилачког партизанског батаљона на писмо чији сте нам препис доставили, јавите им да ситуацију у срезу гатачком искористе за мобилизацију свих расположивих снага ради напада на само Гацко. . .“¹⁴

Од снага мобилисаних у Црној Гори створен је Оперативни штаб народноослободилачких партизанских одреда за Херцеговину, у чији састав је ушао и Жупопивски батаљон, који се налазио на територији среза гатачког.

Оперативни штаб за Херцеговину добио је задатак да прије напада на Гацко изврши чишћење свих мјеста која су у околини Гацка држале усташе. Почетком 1942. године штаб предузима замашне акције и његове су јединице чистиле село по село. Воделе су се крваве борбе око села Изгори, Чемерна, Врбе, Бодужишта и Југовића на правцу Гацко — Борач.¹⁵

У тим окршајима нарочито се истакао Жупопивски батаљон под командом Јанка Тадића, који је успоставио везу са батаљоном „Војвода Момчило“, Калиновичким батаљоном и батаљоном „Бајо Пивљанин“ који су оперисали у источној Босни.

Наредбом Врховног штаба НОП и ДВ Југославије од 4. фебруара 1942. године, упућеном непосредно штабу Жупопивског батаљона, одређено је да овај батаљон остане и даље у Херцеговини ради пружања помоћи херцеговачким партизанским јединицама и учвршћивања народне власти у срезу гатачком. Том наредбом приказано је стање у источној Босни и тачно набројени задаци које Жупопивски батаљон има да изврши.¹⁶

Прије свега, у наредби се истиче да су четничке вође, у споразуму с Нијемцима и усташама, прве отвориле фронт и прешле у офанзиву против јединица народноослободилачких партизанских одреда, али да су партизани сузбили непријатељску офанзиву на правцу Калиновик — Горажде. Овome је много допринио народ који је увидио издајничку работу четника и ставио се на страну народноослободилачке борбе. Чак све босанске чете прешле су под команду Врховног штаба и постале добровољачка

¹³ Зборник докумената, том III, књ. 4, стр. 91 (навед. извјештај од 11. I 1942).

¹⁴ Зборник докумената, том III, књ. 1, стр. 413.

¹⁵ Према казивању Јанка Тадића, пуковника ЈНА, и попа Новака Мاستиловића, народног посланика.

¹⁶ Зборник докумената, том IV, књ. 3, стр. 164.

војска. Напомиње се да су се у Босни заиста створили услови за стварање добровољачке војске, којој је такав карактер и по називу дат. Већ тада, 4. фебруара 1942. године, народноослободилачка војска је ослободила читаву територију од Калиновика до Устрипраче, тако да се њен фронт наслања на правац ријека Прача — Јахорина — Требевић — Трескавица. На тој територији створена су снажна упоришта за рад и организацију народне власти у Фочи, Устиколини, Горажду, Устрипрачи, Месићу, Чајничу и Трнову.

На том назначеном простору налазиле су се: Прва пролетерска народноослободилачка бригада, два батаљона Дурмиторског народноослободилачког партизанског одреда, јединице Калиновичког партизанског одреда и новоформиране чете добровољачке војске.

Изричито се у наредби ставља у дужност Жупопивском батаљону да помогне у предстојећим операцијама Оперативног штаба народноослободилачког партизанског одреда за Херцеговину. А та помоћ има се састојати у томе што ће лично Јанко Тадић, командант батаљона, поћи са једном четом и учврстити партизанску власт у селима Чемерно, Врба и Дражљево и на овом правцу организовати чврсту везу с Врховним штабом у Фочи, па, у случају покушаја усташа да се пробију преко Хрчаве ка Поповом Мосту, угрозити десни бок тих усташких снага. Тадићу се ставља у задатак и то да, пошто ова мјеста очистити од усташа и четничких банди, одмах створи добровољачку војску под командом НОВ и са политичким комесарима.

На крају се у наредби конкретизују задаци штабу Жупопивског батаљона: „ Ваша помоћ састоји се у томе да друг Јанко Тадић најмање с једном четом пође и учврсти партизанску власт у селима: Чемерно, Врба и Дражњево; да на овом правцу организује чврсту везу с нама у Фочи. Задаци вашег батаљона (ми знамо да вам је дио овамо):

1. Велики политички рад. С партизанским јединицама идите по селима, нарочито оним која су реакционарна: припређујте забаве, конференције, сијела, културне приредбе итд.

2. Све четничке банде на вашем рејону морате обавезно ликвидирати. Оне као такве више не смију постојати на читавој територији Врховног штаба.

3. Ликвидација свих шпијуна петоколониаша, разбијача народне борбе. Ту не треба бити милосрдан. Четничке банде у вези с овим изродима наши су највећи непријатељи. Зато већ сада треба ликвидирати с њима.

4. С нама успоставите сталну курирску везу. Организујте пријем дувана, којег ћемо вам доста послати.

5. Извијестите нас непосредно о извршењу овог наређења и о војно-политичкој ситуацији на вашем подручју.

За извршење овог наређења не треба тражити никакво одобрење од Дурмиторског одреда. Ми смо о томе извијестили ваш одред. И ви га извијестите да сте непосредно извршили наређење Врховног штаба.“

Све ове задатке Жупопивски батаљон је извршио похвално. Успјешно извођење његових акција у источној Херцеговини завршило се у бици за Борач.

Оперативни штаб за Херцеговину добио је задатак да изврши све припреме и да директно руководи операцијама на источном и јужном сектору, док је Калиновички одред имао да напада сјеверни сектор. Као помоћ Калиновичком одреду послат је Шумадијски батаљон Друге пролетерске бригаде, а као појачање херцеговачким борцима упућен је један комбиновани батаљон бораца из Пивског, Голијског и Бањанско-вучедолског батаљона.

Напад је отпочео 17. у зору а завршио се 18. априла у 18 часова 1942. године. У борбама за Борач пало је 41 а рањено 28 бораца из Жупопивског батаљона.¹⁷

По освајању Борча одржано је савјетовање команданата сектора са штабом Оперативног народноослободилачког партизанског одреда за Херцеговину у селу Лончарима. Том приликом командант тог сектора, Петар Илић-Драпшин, наредбом је похвалио Жупопивски батаљон и у знак признања поклонио му пушкомитраљез, а његовом команданту Јанку Тадићу свога коња.

Акције Дурмиторског НОП одреда у источној Босни

У јесен 1941. године у источну Босну је похрлио велики број разног четничког олоша из Србије, који је у Србији радио за интересе окупатора, па послје дошао у Босну да понови то исто. Сви су се они ујединили против партизана, ступивши у отворену сарадњу са окупатором. Тако организоване четничке банде отпочеле су у Босни незапамћене пљачке, паљевине и убијање муслиманског живља. Четници нијесу убијали усташе муслимане, јер су се сви они налазили мање-више под заштитом окупатора и на сигурним мјестима, већ недужно муслиманско становништво. Многи Срби мјештани, озлојеђени усташким покољем, пришли су четницима. Настало је масовно прелажење српског живља на страну четника. Па и читаве чете, које су биле устале на оружје против усташа, прешле су на страну четника. То су били махом неупућени сељаци који су били пошли у борбу да бране своја огњишта од усташког покоља.

У пограничним срезovima Црне Горе, фочанском и калиновичком, усташе су извршиле нечувена звјерства над српским становништвом. Та звјерства изазвала су међу српским живљем страховиту мржњу и жељу за осветом. То су четници користили и са паролама: „Крсташки поход против муслимана“ и „Смрт

¹⁷ Према казивању Јанка Тадића, пуковника ЈНА.

Турчину — слобода Србину!“ окупили и у овим срезовима под своју заставу несвјесне појединце озлојеђене против усташа. То је још више затровало односе између Срба и муслимана. Четници су истовремено водили борбу и против партизана, са циљем да народноослободилачки покрет у овом крају униште и у клици искоријене. Они су, поред извођења оружаних акција, ширили пропаганду да народноослободилачки покрет није ништа друго до „комунистичка бука“ и да је „комунизам народна болест која се шири лажним средствима и која не зна за вјеру, славу, бога, за цркву, породицу, поријекло итд.“

Врховни штаб НОП одреда Југославије, децембра 1941. године, затражио је од Главног штаба НОП за Црну Гору и Боку да упути јаке снаге у Босну.¹⁸

Долазак партизанских одреда из Црне Горе у Босну имао би огромно морално дјејство, јер су црногорске партизанске батаљоне који су већ ушли у пролетерску бригаду дочекали у Рудом са огромним одушевљењем. Долазак црногорских одреда спријечио би разне четничке банде да роваре у народу и уништавају недужно становништво. Њихове акције протегле би се на подручје Калиновик — Фоча — Горажде — Устипрача. Тиме би Црногорци спријечили свако продирање четника у Херцеговину, па и у Црну Гору.

Врховни штаб је 25. децембра 1941. године наредио штабу Дурмиторског НОП одреда да одмах упути два батаљона у Босну који ће се повезати са Калиновичким партизанским одредом. Одређен је правац кретања батаљона, и то за први Шћепан-Поље — Калиновик, а за други Фоча — Горажде. Наређење Врховног штаба гласи: „Према јучерашњем писму које вам је упутио босански Главни штаб са потписом друга Чиче,¹⁹ а у коме се тражи ваша помоћ за операције у Босни, наређујемо вам следеће:

1. Да упутите одмах два батаљона у правцу Калиновика, који ће се повезати са Калиновичким партизанским одредом и у заједници са њим извршити акције према упутствима која ће лично саопштити командант Калиновичког одреда.

2. Ова ваша два батаљона требало би да се крећу у два правца:

- а) један батаљон од Шћепан-Поља у правцу Калиновика,
- б) други у правцу Чајнице — Горажде.

Детаљније се договорите са командантом Калиновичког одреда.

О важности нашег присуства у овом дијелу Босне није потребно овдје говорити, јер ће те ваше операције бити од велике

¹⁸ Писмо Врховног штаба од децембра 1941. г. Главног штабу за Црну Гору и Боку (Зборник докумената, том III, књ. 1, стр. 406).

¹⁹ Славиша Вајнер.

важности и за исхрану неких наших црногорских крајева, а нарочито наших база у Жабљаку.

Сматрајте ово наређење као врло хитно и поступите одмах по њему.

Смрт фашизму — Слобода народу!

за Врховни штаб²⁰

Дан прије ове наредбе и Главни штаб НОП одреда за Босну обратио се једним писмом Чиче са Романије штабу Дурмиторског одреда за помоћ. Ово су писмо донијели курири са Романије у Жабљак али оно, на жалост, није сачувано.²¹

Још крајем новембра 1941. године Планинописки територијални батаљон био је оријентисан за контролу и осигурање слободне територије према Фочи, а нешто касније основана је Војна база на Шћепан-Пољу са задатком да развије активност у фочанском срезу и успостави везу са фочанском партизанском четом. Ово пада у вријеме када су Италијани напустили Фочу и оставили је четницима који су радили за њихов рачун, хушкајући православне на покољ муслимана, док су сами вршили најсвирепија звјерства и према једнима и према другима.

Планинописки батаљон почетком децембра прешао је Тару и на њеној десној страни и у горњем току Дрине у пограничним селима отпочео је рад на стварању народноослободилачких одбора и успостављању сарадње између Срба и муслимана. Истовремено су позвани и једни и други да ступе у народноослободилачку покрет и отпочну борбу против окупатора.

И у селима горњег тока Дрине и долине ријеке Сутјеске мржња и сукоби између српског и муслиманског становништва били су претворени у међусобни покољ као и у осталим крајевима источне Босне. Штаб Планинописког батаљона, који се налазио у Бастасима, одмах по преласку Таре у Босну предузео је све мјере да на овом терену организује народну власт и спријечи међусобно истребљење завађеног становништва. Штаб је одмах проширио своју акцију и на села Ђурева у долини Сутјеске. Извршене су све припреме за одржавање ширих народних конференција на којима ће се изабрати нови народни одбори са задатком да у овим селима организују народну власт.

Главни штаб НОП одреда за Црну Гору и Боку, сагласно директивама Врховног штаба НОП одреда Југославије, наредио је Дурмиторског НОП одреду да упути у фочански срез један батаљон са задатком да тамо војничким и политичким радом развије народноослободилачку борбу и повеже партизански покрет и слободну територију Црне Горе и источне Босне.²² Бата-

²⁰ Зборник докумената, том III, књ. 1, стр. 385.

²¹ Према Момчилу Полексићу, замјенику команданта Дурмиторског одреда.

²² „Билтен“ бр. 5 штаба Дурмиторског одреда (Зборник докумената, том III, књ. 1, стр. 296).

љон је добио и посебан задатак да спријечи четничка разбојништва над муслиманским становништвом и да онемогући стварање у том крају четничке базе за напад с леђа на црногорске партизане.

Штаб Дурмиторског НОП одреда, поступајући по наређењу Главног штаба, наредио је штабу Планинопивног батаљона да отпочне акције у срезу фочанском. Планинопивски батаљон наставио је покрет према Фочи и отпочео војничку и политичку акцију против четника и усташких остатака. На четничку пропаганду штаб Планинопивног батаљона одговорио је прогласом у коме је указано народу да четници служе окупатору. Истовремено, прогласом су позвани Срби и муслимани да не насједају лажима које проноси четничка пропаганда, а која иде за тим да још једном почну да кољу једни друге, него да треба заједнички да крену против заједничког непријатеља — фашистичког освајача.

Планинопивски батаљон је у срезу фочанском постигао видне успјехе не само у извршењу војничких акција него и у организовању народне власти. Он је у том крају први успоставио народноослободилачке одборе и војнопозадинске органе уз сарадњу фочанске партизанске чете.

Врховни штаб НОП одреда Југославије 28. децембра 1941. године наредио је Дурмиторском одреду да у срезу фочанском појача своје снаге, са задатком да политичким војничким радом обезбиде развој НОБ-е и појачају повезивање партизанског покрета у источној Босни са слободном територијом Црне Горе. Те снаге требало је да спријече и четничка разбојништва над муслиманским живљем и онемогуће стварање њихове базе за напад с леђа на црногорске партизане, који су главним снагама били оријентисани ка Никшићу, Подгорици, Цетињу и Беранама.

У смислу тог наређења Врховног штаба, штаб Дурмиторског одреда формирао је два батаљона, и то: батаљон „Војвода Момчило“ са територије Дробњака, Ускока, Шаранаца и Језера, у јачини од 220 бораца, и батаљон „Бајо Пивљанин“ са територије Жупе пивске и Планине пивске у јачини од 250 бораца, у чији састав улазе и борци Планинопивног батаљона чија се база налазила на Шћепан-Пољу. Тако би комбиновани батаљон „Бајо Пивљанин“ бројио око 320 бораца.

Штаб батаљона „Војвода Момчило“ сачињавали су: командант Ђоко Новосел, политички комесар Војин Д. Јауковић, замјеник комесара Војин Ђерковић, начелник санитета др Жарко Микић.

У саставу штаба батаљона „Бајо Пивљанин“ били су: командант Обрад Цицил, који је додније пошао за команданта Дурмиторског одреда, замјеник команданта Радосав Бајагић; политички комесар др Обрен Благојевић, замјеник комесара Спацоје Шарац.

У извјештају штаба Дурмиторског НОП одреда од 15. јануара 1942. године Врховном штабу НОП одреда Југославије о упућивању два батаљона Калиновичком НОП одреду између осталог се каже: „Према вашем наређењу од 26. и 28. децембра 1941. године, одмах смо приступили формирању два батаљона јачине по 250 партизана... тако да је један кренуо у правцу Шћепан-Поља 14. овог мјесеца. Други батаљон „Бајо Пивљанин“ задоцниће врло кратко вријеме...“²³

Посебним наређењем од 12. јануара 1942. године штаб Дурмиторског одреда означио је правац кретања батаљона „Бајо Пивљанин“ и његовог повезивања са Клиновачким партизанским одредом: „...Извјештен је Калиновички одред да ће наша два батаљона приспјети на Шћепан-Поље 17. овог мјесеца до ноћи, а савјетовање команданата и политичких комесара батаљона има се обавити 18. овог мјесеца код села Миљевине. Врховни штаб је дао налог и упутства Калиновичком одреду о заједничкој сарадњи са наша два батаљона. Ваш комбиновани батаљон зваће се батаљон „Бајо Пивљанин...“²⁴

Према постојећим наређењима Врховног штаба, батаљон „Војвода Момчило“ имаће правац Чајниче-Горажде, јер се на том правцу налазе неке његове чете које су у Санџаку, а батаљон „Бајо Пивљанин“ имаће правац Калиновик. Ова наредба је одмах измијењена, па је „Бајо Пивљанин“ пошао правцем Фоча — Горажде а „Војвода Момчило“ правцем Калиновик — Обаљ. „...Од ова два батаљона, као и трећег батаљона који ће доцније бити упућен у источну Босну, формиран је Дурмиторски оперативни одред. За команданта одреда именован је Обрад Цицмил. Овај одред оперисао је у источној Босни и у сарадњи са мјесним партизанским одредима разбио четнике и ослободио срез фочански, Чајниче са Гораждем и дијелове рогатичког среза.“

Писмо Оперативног штаба Дурмиторског НОП одреда од 10. фебруара 1942. године Територијалном штабу Дурмиторског НОП одреда за упућивање једног батаљона на ослобођену територију Босне гласи: „...Садашње стање је у источној Босни углавном овакво: срезиви фочански, чајнички са Гораждем и дијелом рогатичког без вароши налазе се у рукама партизана. Власт се на том терену организује, мобилизација наређена, али се налази на сметње због бушкарарања разбијених четничких банди...“²⁵

Средином фебруара 1942. године штаб Дурмиторског одреда формирао је и трећи батаљон јачине око 250 бораца за акције у Босни. Командни састав батаљона био је: командант Ву-

²³ Зборник докумената, том. III, књига 2, стр. 39.

²⁴ Зборник докумената, том. III, књ. 2, стр. 28.

²⁵ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 142.

косав Топаловић, замјеник ком. Бранко Перовић, полит. комесар Милован Даниловић, а његов замјеник Владо Поповић.

Батаљон је добио назив Комбиновани НОП батаљон Дурмиторског одреда. Да је заиста формиран овај батаљон види се из извјештаја штаба Дурмиторског НОП одреда од 17. фебруара 1942. године Врховном штабу НОП и ДВ Југославије о формирању батаљона за акције у Босни, али он по свој прилици није отишао у источну Босну већ је добио други задатак.²⁶

Седамнаестог марта 1942. године Врховни штаб НОП и ДВ Југославије издао је наређење да се батаљони „Бајо Пивљанин“ и „Војвода Момчило“ врате на терен среза шавничког да под непосредном командом штаба Дурмиторског одреда појачају ударне јединице које су оперисале око Колашина и у Санџаку. Једино што је Врховни штаб задржао 60 бораца из батаљона „Војвода Момчило“.

Ваља напоменути да Врховни штаб није задржао ових 60 бораца из батаљона „Војвода Момчило“, већ су и они у саставу свога батаљона враћени на територију шавничког среза.

У вршењу акција у источној Босни у периоду децембар 1941. — март 1942. године, пред јединице Дурмиторског НОП одреда поставили су се углавном ови задаци: борба против усташа, разбијање четничких одреда и сузбијање њиховог насиља над муслиманским становништвом, организовање народне власти и, кроз то, разбијачке акције издржавања војске и народа.

Све ове задатке јединице су извршиле успешно и читаву територију Шћепан-Поље — Фоча — Горажде очистиле од четничких банди и организовале народну власт.²⁷

Лачина снага јединица Дурмиторског НОП одреда у акцијама ван среза фебруара 1942. године

Према извјештају Оперативног штаба Дурмиторског НОП одреда Врховном штабу НОПО на дан 11. фебруара 1942. године, снаге под командом Оперативног штаба Дурмиторског одреда које су дјеловале ван среза као партизански одреди у Санџаку, Босни и Херцеговини састојале су се од 898 бораца, у чији састав ће доћи још један батаљон од 250 бораца позваних под оружје. Тај извјештај гласи: „За мобилизацију са издатим наређењем III батаљона са територије Дурмиторског одреда извјештавамо да се ове јединице нашега одреда већ налазе у акцији:

²⁶ Зборник докумената, том. III, књ. 2, стр. 171.

²⁷ Извјештај Главног штаба НОП одреда за Црну Гору и Боку од 13. II 1942. године Врховном штабу (Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 145).

1. Батаљон „Бајо Пивљанин“ на сектору у Горажду Међеђа — Рогатица — Реновица, јачине — —	280
2. Батаљон „Војвода Момчило“ на сектору Фоча — Калиновик, јачине — — — — — — —	248
3. У Санцаку 3 чете, јачине — — — — —	120
4. У Гацку Јанко Тадић (вјероватно) — — — — —	100
5. Базе на Шћепан-Пољу — Бастасима — — — — —	40
6. Жабљак код одреда за службу — — — — —	40
7. Чета прије 3—4 дана пошла за Санцак — — — — —	70
Свега: — — — — — — — — —	898
Новопозвани III батаљон — — — — — — — — —	250
Свега: — — — — — — — — —	1.148 ²⁸

Поред ових оперативних снага ван среза, налазиле су се и теренске јединице на подручју среза, које су обезбјеђивале поредак и осигуравале од напада који је пријетио од Никшића и Пљеваља.

Припреме за подизање аеродрома на Језерском пољу фебруара 1942. године

Фебруара 1942. године приступило се и подизању провизорног аеродрома на равном Језерском пољу у подножју Дурмитора. Руководиоци СССР обећали су Врховном штабу НОП и ДВ Југославије и Централном комитету КПЈ да ће за потребе јединица партизанске војске упутити авионима ратни материјал. Стога је требало припремити аеродром за спуштање авиона. Врховни штаб је 18. фебруара 1942. године наредио штабу Дурмиторског НОП одреда да изабере подесно мјесто за спуштање авиона. Штаб Дурмиторског одреда, приступајући извршењу тог наређења, прије свега је изабрао подесно мјесто за аеродром на Петровој коси близу Жабљака. Потом је формирао једну радну јединицу од 30 поузданих људи који ће оспособити овај терен за прихватање падобранаца и спуштање авиона. На простору одређеном за аеродром подигнута је и барака за партизанску стражу и спремљен материјал (луч, слама и фењери) за давање уговорених знакова. Најзад, формирана је и чета од 60 најповјерљивијих партизана за осигурање аеродрома.

Извођењем рада на уређењу и обезбјеђењу аеродрома руководио је лично делегат Врховног штаба Моше Пијаде, уз сарадњу команданта Језерско-шаранског батаљона Стојана Жугића.

Кад је подигнут аеродром и извршене све припреме за дочек руских авиона, штаб Дурмиторског одреда је 22. фебруара 1942. године послао сљедећи извјештај Врховном штабу: „Добили смо јуче ваше писмо од 13. II 1942. године. Изабрали смо мје-

²⁸ Зборник докумената, том. III, књ. 2, стр. 383.

сто за спуштање падобранаца и митраљеза. Данас је мобилисано 30 људи који раде око припрема (наравно, нијесмо им рекли за шта се то спрема), а од 23. биће у близини мјеста 60 партизана који ће стражарити на смјену и дању и ноћу. . .²⁹

Рад на подизању аеродрома држан је у највећој тајности. Новоформирана чета партизана будно је и предано чувала тај аеродромски простор, на коме су се укрштали путеви околних села. Стога је на тим правцима било забрањено свако крстарење.

Али и поред све предострожности, народ је ипак сазнао да се ради о руским авионима, који нам долазе са обилном помоћи. У тој нади од свега је највише значило само присуство Руса, које је народ желио да види па макар и на своме небу. Покрет сваке звијезде народ је по читава ноћ у тајности пратио само да би угледао и поздравио руске авионе.

Четрдесет дана чекали су партизани Дурмиторског одреда заједно са Чича-Јанком, али авиони нијесу долазили. Помоћ није упућена. Моша Пијаде 3. априла 1942. године пише Титу: „ . . . Данас ће бити четрдесета ноћ моје страже. Могу ме увек наћи код баракe на Петровој коси између 12 сати ноћу и 2,5. Чека их топла пећ без чаја и поларни снег, а ујутру најлепши приказ снежног Дурмитора руменог од сунца. . .³⁰

Источно сињавински сектор

Падом Колашина у руке четника, 23. фебруара 1942. године, борба се пренијела на лијеву обалу ријеке Таре. Наређење члана Главног штаба за Црну Гору и Боку, Баја Секулића, од 27. фебруара 1942. године штабу Дурмиторског одреда гласи: „Четници су ушли у Колашин. . . Нас су напали 22. овог мјесеца на положајима код Мурвине, Биоча и Лијеве Ријеке са снагама од 1.500 бораца. Сад их има више. Биле су наше снаге 847 изнурених али квалитативно слабих бораца. Тако је непријатељ заузео Колашин, Матешево и Лијеву Ријеку.“³¹

По пребацивању партизана на лијеву обалу ријеке Таре, извршена је реорганизација њихових снага и створен Колашински сектор од Командног одреда и Комбинованог одреда „Радомир Митровић“, чији је командант био Бајо Секулић а политички комесар Саво Брковић, оба представници Главног штаба НОБ за Црну Гору и Боку који су руководили овим борбама.

Штаб Ускочког партизанског батаљона на Боану телефонском је обавијестио штаб Дурмиторског одреда 25. фебруара 1942. године о паду Колашина и насталој ситуацији у срезу колашинском. По добијеном обавјештењу штаб Дурмиторског одреда истог дана је упутио два своја батаљона на Колашински сектор као прву помоћ партизанским снагама које су на том сектору водиле

²⁹ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 170.

³⁰ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 240.

³¹ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 181.

борбу. То су Ускочки територијални батаљон и Комбиновани батаљон, који је био формиран по наређењу Врховног штаба ради упућивања у источну Босну. Оба ова батаљона ушла су у састав јединица на Колашинском сектору којим је руководио члан Главног штаба за Црну Гору и Боку Баја Секулић.

Падом Колашина загрозила је непосредна опасност слободној територији среза шавничког.

Врховни штаб је наредио (извјештај Баја Секулића од 9. марта 1942) да се око среза шавничког створи одбрамбени појас.³²

Досљедно тој наредби, војно руководство је израдило план за одбрану среза шавничког, а самим тим његова територија претворена је у војничку базу одакле се полазило у напад против четника који су надирали од Колашина и Санџака. Према том плану имао се створити Источни сињавински сектор који ће запосјести новомобиласане снаге из среза шавничког. Тако ће Источни сињавински сектор и Колашински сектор представљати чврст фронт против четника који су наваљивали од Колашина преко села Липова ка планини Сињавини. Отуда се указало као неопходно да се што прије изврши мобилизација у срезу шавничком.

Штаб Дурмиторског НОП одреда 25. фебруара 1942. године прогласио је општу мобилизацију на читавој територији среза шавничког, о чему извјештава Врховни штаб: „Данас смо обавијештени телефоном од нашег Ускочког батаљона из Боана. да су четници навалили од Колашина — Липова за Вратло.

Наредили смо данас мобилизацију свих НОО наоружаних партизана Дробњачко-ускочког и Језерско-шаранског батаљона, те да с тим људством спријечимо евентуално надирање четника на територију нашег среза.“³³

Среско руководство израдило је план о одржавању конференција и о начину позивања народа под оружје. У свим селима одржане су конференције на којима је објављена мобилизација и народ позван у борбу.

Читав народ се одазвао позиву и ставио се у акцију. Формиране су јединице које ће поћи на фронт, појачане партизанске страже на територији среза, образоване у сваком селу сеоске страже, повећане радионице за израду одјеће и обуће и мобилисани сви столари за оправку зграда потребних за болнице. Једном ријечју, извршена је мобилизација читавог људства за фронт и за рад у позадини.

Пошто је мобилизација потпуно успјела, штаб Дурмиторског одреда наредбом о извршењу плана одбране формирао је Источни сињавински сектор за операције на источној и сјевероисточној граници среза шавничког на правцу Ускоци—Сињавина—ријека Тара.³⁴

³² Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 203.

³³ Зборник докумената, том. III, књ. 2, стр. 199.

³⁴ Зборник докумената, том. III, књ. 2, стр. 201.

За команданта сектора именован је Бранко Перовић, а за замјеника команданта Батрић Жугић.

У састав сектора улазе три батаљона која су формирана од добровољаца са територије Дурмиторског одреда у јачини од око 700 бораца, и то: Ускочки батаљон, коме је додата и једна чета Никшићког одреда од 140 бораца, Дробњачки батаљон у јачини 150 бораца и Језерско-шарански батаљон у јачини преко 400 бораца. То се види из поменуте наредбе штаба Дурмиторског одреда од 25. фебруара: „Према указаној потреби формиран је Источни сињавински сектор на источној и сјевероисточној страни територије, а то је: Ускоци—Сињавина—ријека Тара. Јачина снага појединих батаљона: Ускочки 100 људи, поред тога има још једну чету Никшићког НОП одреда јачине до 40 људи; Дробњачки батаљон јачине 150 партизана; Језерско-шарански батаљон јачине преко 400 партизана.“

Сва три батаљона упућена су на Источни сињавински сектор најпречим правцем, и то Језерско-шарански 26. фебруара 1942. правцем Студенца—Гемиле — Црвено ждријело — Отмичевац — Вратло, Ускочки правцем Боан — Вратло, а Дробњачки, такође 26. фебруара 1942. године, правцем Шавник — Боан — Крња Јела — Сињавина.

На Источни сињавински сектор доцније је упућена и чета која је под командом Пера Јелића била упућена у Санцак 23. фебруара 1942. године, једна чета која је одраније водила акције у Санцаку и једна пивска чета.

Успостављањем Источног сињавинског сектора заједно са Колашинским сектором створен је јак фронт против четника који се простирао на правцу Лијева Ријека — Доња Морача — Липово — Штитарица — Мојковац.

На томе фронту су поред батаљона Источног сињавинског сектора са територије Дурмиторског одреда биле организоване и ове јединице: Комски одред, један батаљон Никшићког НОП одреда, батаљон „Алекса Ђилас“, два комбинована батаљона, дијелови Горњоморачког батаљона, Доњоморачки батаљон, двије чете Ловћенаца и 750 бораца на правцу Прекобрђе — Лијева Ријека.³⁵

Извођење војних операција наметнуло је неопходну потребу да се формира један покретни комбиновани батаљон од најхрабријих бораца који ће упадати на заузету територију и нападати четнике с леђа. У другој половини марта формиран је такав батаљон из батаљона Источног сињавинског сектора, под називом: Први комбиновани батаљон Дурмиторског одреда.

Штаб Првог комбинованог батаљона сачињавали су: командант батаљона Стојан Жугић, замјеник команданта Перо Јелић, политички комесар батаљона Велимир Кнежевић, замјеник политичког комесара Бранко Перовић. Батаљон је добио задатак

³⁵ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 213.

да затвори правац од Липова и Горње Мораче, а доцније се пребацио у Горњу Морачу и напао четнике с леђа.

Операције које су вођене на територији среза колашинског почев од 21. фебруара пренијете су 21. марта 1942. године и на границу среза шавничког.³⁶ Тиме је отпочела борба за срез шавнички.

Од снага које су оперисале под командом штаба Дурмиторског сектора и штаба Колашинског сектора формиран је нови јединствени фронт који је заузео положај линије: Ровца — Међуречје — десна обала Мораче — Сто према Горњој Морачи — Вратло — Градина — Тара.

Команду над цијелим фронтом преузео је делегат Главног штаба за Црну Гору и Боку Пеко Дапчевић (наређење Пека Дапчевића од 1. априла 1942. године штабу Дурмиторског одреда.)³⁷

Досљедно реорганизацији партизанских снага која је извршена на цијелом фронту, расформиран је штаб Источног сињавинског сектора и формиран Оперативни штаб Дурмиторског НОП одреда, који је преузео команду на Источном сињавинском сектору. Тиме је штаб Дурмиторског НОП одреда претворен у Оперативни штаб и пренио је своје сједиште са Жабљака на Сињавину.

Оперативни штаб су сачињавали: командант Момчило Полексић, политички комесар Велимир Кнежевић, војни стручњак Марко Полексић и начелник санитета Митар Пилетић, студент медицине. (Писмо Моше Пијаде од 14. априла 1942. године Врховном команданту НОП и ДВ Југославије).³⁸

Материјалне тешкоће у којима су се нашле партизанске јединице на фронту изгледале су готово непремостиве. У срезу шавничком, као пасивном крају и у мирнодопско вријеме, владала је несташица у намирницама, одјећи, обући и другим животним потребама. А сада је, међутим, требало да он из својих средстава снабдијева све партизанске јединице у позадини и на фронту и велики број избјеглица које су се без ичјега склањале на његову територију из окупираних крајева, бјежећи испред непријатеља. Борци су на положајима добијали само по комад мршаваг меса и јечменог хљеба, и то у недовољним количинама, а често се догађало да по више дана остану без икаквих намирница. Борци су носили опанке од говеђе коже које су израђивале жене и омладинке, што по зими, снијегу и киши није била готово никаква заштита.

Снабдијевање оружјем и муницијом представљало је посебну тешкоћу. Располагало се само оним што се у борби отимало

³⁶ Извјештај штаба Источног сињавинског сектора од 24. марта 1942. штабу Дурмиторског одреда (Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 220).

³⁷ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 236.

³⁸ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 260.

од непријатеља. Оскудица у муницији била је најозбиљнији проблем, јер су борци у већини остали са онолико метака колико је пушка могла да прими. Због тога нијесу били ријетки случајеви да су поједине јединице прихватале борбу са по 4—5 метака на пушку, или су напуштале положаје зато што су сасвим остале без муниције.

Изнад свега, на фронту је вила најтежа зима. Једина станишта бораца на голетима Сињавине, које се уздижу и до 2.200 м, биле су снијегом завијане колибе. До огрева се тешко долазило, јер је Сињавина позната по својим голетима. И они борци који су до ватре долазили, нијесу јој се много радовали, јер су се гушили у диму који им је стезао очи, тако да је била завладала димобоља очију код многих бораца.

Збрињавање рањеника било је тешко изводљиво. У првом реду зато што су многа бојишта била далеко од насеља, а до санитетског материјала могло се доћи само плијеном од непријатеља. Број љекара био је сасвим мали. На читавом Сињавинском сектору били су сами др Жарко Микић, др Момир Дамјановић и студент медицине Митар Пилетић. Љекарску помоћ пружала су често потпуно нестручна лица. У недостатку инструмената, хируршке интервенције обављале су се често најпримитивнијим средствима. Догађало се да су партизански љекари били принуђени да обичном тестером, ножем или неком другом алатком одсијецају рањеним партизанима поједине дијелове тијела, како би им спасли живот. Смјештај и њега рањеника стварали су многобројне тешкоће. Али, народ и партизани су и под најтежим условима збрињавали своје рањенике. По читава три дана, по леду и снијегу, народ је са Сињавине на носилима преносио борце на Жабљак, у болницу, која је заиста у ратним условима била добро опремљена.

Јачина фронта умногоме је зависила од стабилности и снаге позадине. Али у том погледу прије свега ваља истаћи да су у срезу шавничком јединствено били усмјерени напори свих снага за одржавање фронта.

Цјелокупно снабдијевање партизанских снага на Сињавинском сектору обезбиједио је народ среза шавничког из својих сопствених средстава. Људи, жене и омладина по селима прикупљали су прилоге за војску које су сабирали у Народноослободилачки фонд, а овим акцијама руководили су народноослободилачки одбори и антифашистичке друштвене организације. Срески одбори АФЖ-а и УСАОЈ-а издали су сеоским и општинским организацијама посебна упутства за прикупљање добровољних прилога. Жене и омладинке по селима припремале су топлу зимску одјећу за партизанае, плеле чарапе, џемпере, рукавице, шалове и друго, а народ је по дубоком снијегу и цичи преносио са Сињавине рањенике у болницу на Жабљаку.

Пекаре у Жабљаку и Боану нијесу доспијевале да испеку довољно хљеба за војску. Стога је по неколико кућа у селима општина шаранске, жабљачке, дробњачке и усочке било одређено да пеку хљеб за војску.

Народна власт била је организовала у срезу неколико скијачких екипа које су на фронт преносиле храну, одјећу, обућу, санитарски материјал и муницију.

Тако је у тим драматичним данима било потпуно остварено јединство фронта и позадине.

Стварање ударних батаљона

Појава четника у Црној Гори и њихов напад на слободну територију изазвао је неопходну потребу измјене дотадашњег начина партизанског ратовања, и то како у погледу тактике за извођење војних операција, тако и у погледу реорганизације партизанских јединица и њиховог старјешинског састава. Отуда је Врховни штаб НОБ и ДВ Југославије, с обзиром на настале услове, издао наређење, 6. априла 1942. године, штабовима Дурмиторског и Комског НОП одреда за реорганизацију снага на сектору Колашин — Мојковац и упутство за вођење борбе против четника.

Ово наређење управо садржи директиву према којој је конкретизовано сљедеће:³⁹

— батаљони морају бити лаки и покретни, највише до 220 партизана, подијељени у чете од по 40 до 50 партизана;

— четничким бандама се једино може доскочити ако се прибегне увођењу комитског начина ратовања, јер то ће у датим приликама донијети најбоље резултате. Значи, треба слати у непријатељску позадину лаке чете од око 40 партизана и лака одјељења, са задатком да нападају четничке банде, шире пропагандни материјал, врше разоружавање, купе оружје у позадини четника итд.;

— ударне јединице имају се прилагодити тактици напада, а не правилима дефанзиве, којом се не може одољети непријатељу, јер он има јаче наоружање;

— ударне јединице морају бити политички припремљене и спремне за удаљеније акције, а не само за оне које су везане за терен на коме су оне формиране;

— ударне јединице постају стална партизанска војска са сталним старјешинским кадром који се уводи умјесто дотадашњег повремениог кадра. Старјешине морају носити предвиђене знакове;

— ударне јединице ће се звати ударни батаљони, чије штабове одређују штабови одреда;

³⁹ Зборник докумената, том III, књ. 3, стр. 17.

— ударни батаљони имају се формирати из редова добровољних бораца и у њима се има увести пуна војничка дисциплина, а у првом реду поштовање старјешина.

Увођење нове тактике ратовања, спровођење нове организације у војсци и стварање ударних батаљона потпуно је одговарало ратним приликама у Црној Гори, јер само тако организована војска на принципу добровољности постала је најбоља гаранција за одбрану стечених тековина у НОБ-у. А ево зашто.

Већ крајем марта 1942. године Црна Гора се налазила у пожару међусобне борбе, кроз коју се испољила чињеница да сељаштво, упркос огромним симпатијама за народноослободилачки покрет, упркос ријешености да се бори против окупатора, није било уздигнуто на ниво свјесне и одлучне борбе против пете колоне. И у партизанске јединице били су се увукли петоколонаши и разни колебљивци. Отуда је било нужно организовати јаке ударне јединице, које ће представљати главну војничку снагу око које ће се окупити сељачке масе. Тим путем одстранила би се из партизанских редова, и на фронту и у позадини, пета колона. Само тако створене ударне јединице на добровољној основи моћи ће и на фронту ријешити онако тешку ситуацију, јер је један дио људства постао јако колебљив и непоуздан, а непријатељске снаге су све више јачале.

Једном ријечју, сада је војничку организацију требало извести у духу поменуте наредбе Врховног штаба, како у војним јединицама на фронту, тако и у стварању нових ударних батаљона у народу.

Стога се у срезу шавничком почетком априла 1942. године приступило организовању ударних батаљона, како из његових оперативних јединица тако и новом мобилизацијом.

У свим општинама одржани су велики народни зборови ради формирања ударних батаљона. На тим зборовима сви они који су способни за борбу позвани су да ступају у ударне батаљоне. Јавио се велики број људи способних за борбу. Из тог броја одабрани су најмлађи људи и снабђевени потпуном ратном спремом. У недостатку оружја узет је један број пушака од оних добровољаца који су одређени на разне дужности у народној власти. Формирана су четири батаљона правих партизана који су проглашени за ударнике, и то: Први батаљон из јединица које су водиле борбу на Сињавини, Други из Језера и Шаранаца, Трећи из Дробњака и Ускока и Четврти из Пиве. Штаб дурмиторског одреда, односно Чича Јанко — Моша Пијаде, донио је Статут којим је постављен здрав однос према старјешинском кадру. Прописана су правила војничке дисциплине. Ово су партизани добро примили и годило им је што су права војска. Пред старјешинама свих батаљона уочи полагања заклетве прочитан је Статут. Писмом од 14. априла 1942. године Моша Пијаде пише Врховном команданту НОП и ДВ Југославије: „Жабљак је ожи-

вео од ударника и омладине... Поред шестоаприлских зборова одржали смо и зборове за стварање ударних батаљона који су нарочито успели у Дробњаку (Шавник) и у Језерима (Жабљак). Створили смо и трећи ударни батаљон и један омладински батаљон. Јуче смо одредили четне командне саставе и формирали чете и водове, а данас је извршена заклетва и предаја застава Трећем ударном батаљону, док смо ту свечаност за омладински оставили кад буде завршен војно-политички курс.

Без ударника који имају данас да дођу (50 Ускока и десетак Шаранаца) има у III батаљону 190 људи. Први има 220, други 200, омладински 155. На крају свега имаће Дурмиторски одред један омладински и можда четири цела ударна батаљона. Поред тога, има доста поузданог људства за партизанске страже и сеоске страже у позадинској служби. Овај срез постаје чврсти бастион против непријатеља. Опасност која се помаља са јужне границе среза још више повећава његову важност.

Прилажем Статут ударног батаљона⁴⁰

Први ударни батаљон формиран је на Боану, а Други на Сињавини од бораца који су припадали Сињавинском сектору. За команданта Првог батаљона именован је Ђоко Новосел, кога је доцније замијенио Јагош Радовић из Мораче, а Јагоша Саво Дрљевић из Колашина. За замјеника команданта именован је Војин Гвозденовић, кога је доцније замијенио Урош Поповић из Пиве. За комесара батаљона именован је Светозар Бојовић, а за замјеника комесара Војин Ђерковић. За начелника санитарске службе именован је Митар Пилетић, студент медицине. За команданта Другог ударног батаљона именован је Стојан Жугић, а за замјеника команданта Митар Кецојевић, учитељ. За комесара је именован Мијушко Шибалић, а за замјеника комесара Бранко Перовић.

Пошто су формиран Први и Други ударни батаљон, заказани су велики народни зборови у Жабљаку и Шавнику ради формирања ударних батаљона и у овим мјестима. На збору у Жабљаку био се окупио велики број народа са територије општине жабљачке и општине шаранске. На збору је говорио делегат Врховног штаба Моша Пијаде, делегат Главног штаба за Црну Гору и Боку Вељко Зековић, командант Дурмиторског одреда Обрад Цицил, замјеник команданта одреда Момчило Полексић, командант Језерско-шаранског батаљона Стојан Жугић и представник омладине Дара Крстајић.

По завршеном збору, одржаном под ведрим небом, Моша Пијаде је позвао да се издвоје на страну сви они које желе да ступе у ударнике. На овај позив из народа се издвојио велики број људи, међу којима их је било и од преко 60 година, а у првом реду сви омладинци и омладинке без обзира на дужности на којима су се тада налазили.

⁴⁰ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 260.

Из овога броја одабрани су за ударнике већином млађи људи и сви омладинци и омладинке. Кад је од стране команде пала заповијест да старији људи који су одређени за рад у позадини предају оружје млађима који су примљени у ударнике, многи нијесу хтјели то да учине, јер су се, кажу, и они јавили и хоће да буду ударници. Понос им није дозвољавао да из својих руку пуне пушке. У томе их није могао поколебати ни Чича Јанко, па ни наређење штаба одреда.

На овим зборовима формиран је Трећи ударни батаљон са територије општина дробњачке и ускочке. За команданта батаљона именован је Вељко Жижић, а за његовог замјеника Мићун Јауковић; за комесара је именован Гојко Жарковић, а за замјеника Спасоје Шарац.

Пошто су формирани ови батаљони у Језерима, Шаранцима, Ускоцима и Дробњаку, отпочело је и формирање ударног батаљона у Пиви. У том циљу одржани су велики народни зборови на Трси и код Манастира пивског. На тим зборовима јавио се велики број људи за ударнике, иако је њихов један батаљон под командом Јанка Тадића, у јачини од 300 бораца, оперисао у Херцеговини према Борчу. Од пријављених добровољаца формиран је Четврти ударни батаљон у јачини од 331 борца. Овом ударном батаљону придодато је још 60 бораца из Ускока, тако да их је укупно бројио 391.

За команданта батаљона именован је Јеврем Бјелица, а за замјеника Алекса Бацковић; за комесара је именован Бранко Драшковић, а за његовог замјеника Перо Жарковић.

Овај батаљон формиран је 19. априла 1942. године и упућен на терен среза никшићког.

Почетком априла 1942. године на територији Дурмиторског одреда формиран је и Дурмиторски омладински батаљон. За команданта овог батаљона именован је Видоје Крстајић, а за замјеника Војин Ђоровић; за комесара је именован Милан Баднар, а за његовог замјеника Тодор Срдановић. И овај батаљон је упућен на Сињавински сектор.

Тако је до 19. априла 1942. године извршено формирање ударних батаљона на територији среза шавничког.

По завршеном формирању ударних батаљона делегат Главног штаба за Црну Гору Вељко Зековић извјештава, 19. априла 1942. године, Главни штаб за Црну Гору и Боку о успјеху одржаних зборових и формирању ударних батаљона: „Одржали смо и посљедњи збор код Манастира пивског. Збору је присуствовало око 700 (лица). Збор је потпуно успио и био је добро организован. У ударни батаљон јавило се из Жупе пивске 176 добровољаца. У цијелој Пиви досад се јавио 331 ударник, без оних Пивљана који се боре на сектору Гацко (Борач). Заказали смо састанак свих ударника за 21. ов. мј., када ћемо коначно формирати ударни батаљон. Напомињемо да ће у тај батаљон морати да уђе и 60

Ускока... Са овим што смо сада учинили завршено је формирање ударника на територији Одрета дурмиторског.⁴¹

На крају наведеног писма Зековић додаје и ово: „У Пиви су одржана 4 збора. Јавио се приличан број другарица. Ми смо успут, формирајући ударнике, поставили партизанске страже чију ће величину и број одредити команда мјеста према потреби.“

Дакле, средином априла 1942. године са територије среза шавничког налазило се под оружјем у оперативним јединицама Дурмиторског НОП одреда 1560 бораца, и то:

Први ударни батаљон у јачини	220 бораца
Други ударни батаљон у јачини	200 бораца
Трећи ударни батаљон у јачини	190 бораца
Четврти ударни батаљон у јачини	191 борац
Дурмиторски омладински батаљон у јачини	155 бораца
Пивски батаљон у операцијама у јачини	300 бораца
Чета при Штабу одреда у Жабљаку у јачини	40 бораца
Свега:	<u>1.560 бораца</u>

Овим оперативним јединицама Дурмиторског НОП одреда треба додати и људство које је припадало територијалним батаљонима народне војске у позадинској служби и борце који су припадали органима војнопозадинске власти (партизанским стражама, посадним четама и командама мјеста).

Досљедно извођењу организација војних јединица у виду ударних батаљона и војнопозадинских органа, штаб Дурмиторског одреда увео је војничке знаке распознавања између војничких родова, то јест припадника оперативних јединица и војнопозадинских органа. Исто тако прописао је и војничке књижице.

Ти војнички знаци састојали су се из петокраке звијезде и двије правоугласте траке од чојџе. Они су се носили на лијевој руци.

Разлика између ових војничких знакова састојала се само у боји. Припадници оперативних јединица носили су те знакове од црвене чоје, док су код припадника војнопозадинских органа били од зелене чоје.

Војничке књижице су се састојале од четири странице у величини осмине табака у повезу. На првој страници је стајала петокрака звијезда, изнад ње назив Дурмиторског одреда, а испод тога одговарајуће рубрике за све војничке податке са почетном рубриком о времену ступања дотичног борца у партизане.

Посебан задатак добили су Дурмиторски НОП одред и НОО: прихватање рањеника, организовање њиховог лијечења, смјештај и снабдијевање. Штаб одреда и Срески НО одбор основали су у Жабљаку војну болницу у великом туристичком хотелу на Црном језеру, а поред ове основане су још четири омање болнице.

Рањеници и болесници пристизали су са свих страна. Али у сјећању народа дурмиторског краја највише је остала запа-

⁴¹ Зборник докумената, том. III, књ. 3, стр. 87.

жена прва група рањеника која је у децембру 1941. године стигла из Србије. Њих је народ свечано дочекао и на рукама пренио од ријеке Таре до Жабљака.

Већ у првој половини децембра 1941. године у болницама на Жабљаку било је смјештено око 230 рањеника и болесника. У почетку се оскудијевало у болничком материјалу, али захваљујући томе да је Жабљак туристичко мјесто у коме је било подигнуто неколико хотела и вила, ова оскудица је отклоњена тиме што је народна власт претворила хотеле у болнице и тако се дошло до кревета и постелних ствари. У том погледу народна власт наишла је на велики одзив у народу, који је као први прилог дао болници велики број ћебади и поњава и пружио тражену послугу за рањенике. Омладинке су се добровољно јављале и наизмјенично вршиле службу сестара његујући рањенике.

И Главни штаб за Црну Гору поклонио је велику пажњу болници у Жабљаку, те се уз његову помоћ постигло да болнице у Жабљаку за оне прилике буду солидно опремљене.

За организовање војне болнице у Жабљаку и снабдијевање рањеника нарочита заслуга припада њеном комесару Милораду Зарубици,⁴² који је својом активношћу извео смјештај, лијечење и снабдијевање рањеника исхраном. О овој успјешној организацији писала је и „Народна борба“ у децембру 1941. године.

И поред тога што се оскудијевало у љекарском кадру, народна власт је успјела да одмах по оснивању болнице у Жабљаку добије неколико љекара и то: др Ружицу Рип, др Ирину Кнежевић и др Ђовани Бора, хирурга, италијанског заробљеника, а доцније и др Ђура Мештровића, др Момира Дамјановића, др Бора Божовића и др Марију Гајић.

У овим критичним данима по народноослободилачки покрет на територији Црне Горе, срез шавнички постао је посљедње партизанско упориште. На његовој територији, упоредо са повлачењем народноослободилачких партизанских одреда, сабирали су се рањеници са свих фронта: од Санцака, са Сињавине, од Никшића итд. У самом Жабљаку средином маја било их је око 400. Требало је организовати његовање, исхрану и спасавање тог великог броја рањеника. Пало је наређење да се рањеници концентришу на подручју Пиве. Овај крупни задатак пао је на народноослободилачке одборе овога среза, а поред тога још и исхрана наших јединица које су оперисале на том терену и евакуација становништва пред надирањем непријатеља. Дурмиторски НО партизански одред и НОО све су то са успјехом извршили.

Прије свега, организоване су прихватне санитарске станице у селу Црној Гори, Недајну, Милогори, Војиновићима, Николићима, Јеринићима, Пишчу, Боричју, Горанску, Стабнима и још

⁴² Данас пуковник ЈНА.

неким селима. Чим је загрозила опасност, организован је пренос рањеника из Жабљака, преко Дурмитора, који је био сав под снијегом, за смјештај у успутне станице у Пиви.

Образоване су санитетске екипе опремљене санитетским материјалом, носилима и санкама. Те екипе су на вријеме пре-нијеле све рањенике из Жабљака, Боана и Шавника у Пиву, а одатле, на Вучеву, предале их јединицама НОВ које су се повлачиле за Босну. Командант Војне базе у Мељаку 24. маја 1942. године пише: „Четници се налазе 30 км испред Жабљака. Жабљак је евакуисан. Болница такође.“⁴³

Дурмиторски НОП одред издавао је и свој лист. На са-станку партизанског руководства у Жабљаку одржаном између 1—3. новембра 1941. године одлучено је да се издаје недјељни „Билтен“ као информативни орган Дурмиторског НОП одреда. „Билтен“ је издавао штаб Дурмиторског НОП одреда, а уређивао га је лично Чича Јанко, уз сарадњу Рашка Јауковића. Излазио је на више страница откуцаних на машини а умножених на шапирографу. „Билтен“ је обухватао не само локалне догађаје са ослобођене територије Црне Горе, Санџака и Србије. Он је укратко регистровао догађаје који су се свакодневно смјењивали, а достављао је свим командама на ослобођеној територији Црне Горе и Боке. „Билтен“ је излазио све до маја 1942. године, када је непријатељ пренио своје операције на територију среза шавничког и тиме онемогућио нормалан рад штаба Дурмиторског одреда.

Поред „Билтена“, Дурмиторски одред издавао је и лист „Дурмиторски ударник“. И овај лист је уређивао Моша Пијаде. Он је покљонио нарочиту пажњу његовој техничкој опреми. На уводном дијелу у сваком броју излазио је цртеж Дурмитора и петокраке звијезде. Овакво заглавље с називом листа израдио је лично Моша Пијаде. То је био умјетнички цртеж који је нарочито привлачио пажњу читалаца.

„Дурмиторски ударник“ излазио је недјељно, и то од марта 1942. па све до повлачења наших јединица за Босну, јуна 1942. За то вријеме изишло је 12 бројева у по 50 примјерака. Доставаљан је војним јединицама у мјесту и народноослободилачким одборима, а по један примјерак редовно је одашиљан Врховном штабу, Главном штабу за Црну Гору и Боку, Санџачком одреду и штабу Никшићког одреда.

Сврха листа је била: сумаран преглед вијести од недјељу дана са домаћег и страног фронта, расправљање о задацима народноослободилачког одбора, њиховим успјесима и организацији народне власти уопште, расправљање о проблему организација АФЖ-а и УСАОЈ-а, а нарочито о мобилизацији људства, проблему снабдијевања војске и народа и успјесима у том погледу.

⁴³ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 311.

Дурмиторски НОП одред у трећој непријатељској офанзиви

И док су црногорски партизани одолијевали навали италијанских и четничких снага на успостављеном фронту на линији Пљевља — Тара — Сињавина — Ровца, удружено њемачко-италијанске групе отпочеле су средином априла притисак у правцу Фоче, гдје се налазио Врховни штаб.

У борбама до средине маја 1942. године непријатељ је успио да заузме Фочу, а пролетерске бригаде и партизанске јединице су се повукле на обронке планина Зеленгоре, Маглића и Љубишње, затварајући правац ка Пиви и Тари.

Тако је центар слободне територије био прешао на територију среза шавничког и на тремеђу Црне Горе, Босне и Херцеговине, на којој се, у Пиви, налазио и Врховни штаб.

Успостављањем фронта на линији Фоча — Калиновик непријатељ је затворио слободну партизанску територију како би се спријечило извлачење партизана на запад.

Четничке и италијанске снаге добиле су задатак да свом снагом врше притисак на црногорске партизане. Још првих дана априла отпочео је покрет њихових снага из главних база Пљевља — Колашин — Ровца — Никшић — Грахово — Билећа према слободној територији среза шавничког.

План непријатеља се састојао у томе да концентричним наступањем од Санџака, Колашина, Никшића, Билеће и Фоче потисне партизанске снаге како би на простору Сињавина, Војник, Волујак, Маглић, Дурмитор, који је био под снијегом, партизанске снаге опколио и уништио, а слободну територију поново окупирао.

Ово је такозвана трећа непријатељска офанзива.

И прије отпочињања треће офанзиве, Врховни штаб НОП и ДВ Југославије донио је одлуку да се то подручје брани по сваку цијену. У фебруару 1942. године Врховни штаб јавља штабу Дурмиторског одреда: „Не треба да вам напомињемо о важности Жабљака за нас. Жабљак морамо држати по сваку цијену...“⁴⁴

А већ 3. априла Главни штаб НОП одреда за Црну Гору и Боку издаје наређење штабу Дурмиторског НОП одреда да појача одбрану Сињавинског сектора: „Преко једне жене, мајке једног доброг партизана, и преко наше обавјештајне службе добили смо податке, и то се може рачунати као сигурно, да непријатељ концентрише своје снаге у правцу Сињавине и има намјеру да нас са већим снагама нападне на том сектору. Циљ напада је предобијање среза шавничког. Све припреме врши већ неколико дана. Муницију и осталу комору пребацује камионима, а концентрације врши ноћу.“⁴⁵

⁴⁴ Зборник докумената, том. III, књ. 2, стр. 219.

⁴⁵ Зборник докумената, том. III, књ. 3, стр. 8.

У низу подухвата за одбрану среза шавничког долази и наредба Врховног штаба да се сруши велики мост на ријеци Тари. Штаб Дурмиторског одреда ставио је овај задатак у дужност инжењеру Лазару Јауковићу, који га је успјешно извршио. У вези са тим Моша Пијаде пише Ивану Милутиновићу и другима 8. маја 1942. године: „Рушење моста на Тари потпуно је успело. Иако су Италијани у Пљевљима говорили да треба милион килограма динамита за то, и друг Шалетић и инжењер Лазар Јуковић учинили су све за добар успех. Предстоји награда. Нарочито сам задовољан што ћу о добром резултату моћи да извијестим друга Тита, који нам је тај задатак поставио. . .“⁴⁶

Тиме је ометено нагло напредовање од Пљеваља.

Непријатељ је средином маја навалио свом жестином да пробије фронт на коме су партизанске снаге браниле срез шавнички. Сурова зима, слаба одјећа и обућа и глад ломили су физичку снагу и отпорност бораца на Сињавинском фронту, што је утицало и на њихов морал и борбени елан. Насупрот њима стајали су Италијани и четници са веома јаким снагама, добро наоружани и опремљени свим материјалним потребама.

У таквој ситуацији непријатељ је успио да своје главне снаге пребаци на Сињавину и да узме иницијативу у своје руке. У томе су му увелико помогле снаге које су вршиле притисак на партизане са сјевера од Пљеваља и са југа од Никшића.

Положај партизанских снага на Сињавини погоршао се до највећег степена. Те снаге су биле заморене дотадашњим борбама и по броју бораца нашле су се пред неупоредиво надмоћнијим непријатељем.

Двадесет шестога маја 1942. године непријатељске снаге преузеле су напад на слободну територију среза шавничког са пет праваца: од Пљеваља преко Косенице, од Колашина преко Сињавине, од Мораче преко Крње Јеле ка Босни, од Никшића преко Крнова и преко Јаворка.⁴⁷

То је била посљедња фаза борбе на Сињавинском сектору у којој су биле ангажоване све главне снаге црногорских партизана — Дурмиторски НОП одред, Комски НОП одред, Зетски НОП одред, Никшићки НОП одред и друге јединице.

Црногорским и санџачким одредима на овом правцу стигли су у помоћ Први и Други батаљон Прве пролетерске НО ударне бригаде.

* * *

Крајем маја 1942. год. извршена је реорганизација ударних батаљона са територије Дурмиторског одреда. Двадесет петог маја 1942. године Главни штаб НОП и ДВ за Црну Гору и Боку прекомандовао је Дурмиторски омладински батаљон штабу Дур-

⁴⁶ Зборник докумената, том. III, књ. 3, стр. 167.

⁴⁷ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 320.

миторског одреда да борцима овог батаљона попуни своје батаљоне како би њихова јачина износила просјечно по 170—180 бораца. Истом наредбом Главни штаб је вратио у састав Дурмиторског одреда и његов Четврти батаљон, који се налазио на територији Никшићког одреда.

Дурмиторски омладински батаљон расформиран је на Ђосачи. Том приликом око 60 његових бораца добровољно се јавило за пролетерске бригаде. Сви су они упућени, под командом Јована Церовића, у Прву пролетерску бригаду.

Расформирање Дурмиторског омладинског батаљона и реорганизација Дурмиторског одреда извршена је наредбом Главног штаба НОП и ДВ за Црну Гору и Боку од 25. маја 1942. год.: „... Одлуком Главног штаба НОП и ДВ извршићете реорганизацију ваших јединица тако што ћете ваше батаљоне попунити Дурмиторским омладинским батаљоном и организовати батаљоне који ће просјечно имати од 170—180 бораца. . . Данас смо издали наредбу IV батаљону који се налази на територији Никшићког одреда да одмах крене на пут и да се стави на располагање вашем штабу. . .“⁴⁸

Тако је Дурмиторски одред 26. маја 1942. године имао четири батаљона у јачини око 728 бораца који су се налазили на положају у одбрани среза под командом Оперативног штаба дурмиторских трупа.

Крајем маја 1942. године операције са Сињавинског сектора пренијете су на Дурмитор. У циљу одбране Пиве створен је Дурмиторски сектор на коме је главна одбрамбена тачка катун Добри до на висини око 2.000 м, који по сјеверној страни надвисује Ђирова пећина.

За одбрану Доброга дола — Студене — Драгаљева, Оперативни штаб дурмиторских трупа поставио је јаке снаге (извјештај Штаба дурмиторских трупа од 5. јуна 1942. године Врховном штабу).⁴⁹ Стратегијски положај налагао је да се поставе јаче снаге за одбрану тога правца, јер је непријатељ имао могућности да овлада тим одбрамбеним положајима.

Јединице Дурмиторског НО партизанског одреда браниле су партизанске правце: Граховица — Габела — Добри до, Ивица — Кршаље — Добри до, Провалија — Ранисава — Добри до и Комарница — Студена и Комарница Теоч до — Драгаљево, а његов IV батаљон налазио се на Јаворку, на сектору према Италијанима који су наступали од Никшића.

⁴⁸ Зборник докумената, том. III, књ. 3, стр. 311.

⁴⁹ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 341.

У извјештају штаба Дурмиторског НО одреда од 26. маја 1942. године Главном штабу за Црну Гору и Боку о распореду и задацима својих батаљона се наводи: „...Према наређењу друга Пера Ђетковића извршили смо помјерање наших батаљона... По том распореду батаљони узимају сљедеће положаје:

1) II батаљон овог одреда посједа Ивицу...

2) III батаљон овог одреда се налази у Годијељу...

3) I батаљон овог одреда је одредска резерва, и за сада је у Комарници...“⁵⁰

Главни штаб за Црну Гору и Боку наредбом од 30. маја 1942. године за команданта Дурмиторског одреда поставио је Љубишцу Урошевића (погинуо као партизан код Тузле новембра 1943. године) из II пролетерског батаљона, II бригаде (извјештај Главног штаба од 30. маја 1942. године Врховном штабу НОП и ДВЈ о ситуацији у Црној Гори и Боки.)⁵¹

Још док су се јединице Дурмиторског НОП одреда налазиле на Сињавинском сектору, за комесара Дурмиторског НОП одреда именован је Милинко Ђуровић.

Тако су штаб Дурмиторског НО подручја 26. маја 1942. године сачињавали: командант Љубиша Урошевић, замјеник команданта Обрад Цицил; комесар Милинко Ђуровић, замјеник комесара Светислав Стефановић-Ђећо.

За цијело вријеме док се водила борба на Дурмиторском сектору, народ дурмиторског краја, у збјеговима, иако и сам оскудан, издржавао је војску.

Исхрану су организовали НОО и војнопозадински органи власти. Извјештај Команде дурмиторског подручја од 12. маја 1942. године интенданту Главног штаба за Црну Гору и Боку о томе каже: „Узимајући у обзир огромне свакодневне издатке око издржавања цјелокупне војске која се налази на нашем подручју, када се узме да је дневна потрошња у житу 600 кг, а у месу 1.600 кг, онда је лако прорачунати колико се дана може егзистирати. Количина жита је тако минимална да можемо издржати свега 4—5 дана.

Исцрпили смо све могућности да дођемо до жита, тим прије што је овај крај иначе увијек у томе оскудијевао.

На измаку смо и са резервом стоке за клање (овце музаре које имамо, наравно, нијесу за то), али сматрамо да оскудице у месу неће бити.“⁵²

И док су се на Дурмиторском сектору водиле жестоке борбе, дотле су се у Пиви одржавали зборови у циљу мобилизације народа за одбрану среза. Нарочито су успјели зборови код Пив-

⁵⁰ Зборник докумената, том. III, књ. 3, стр. 316.

⁵¹ Исто, том. III, књ. 3, стр. 353.

⁵² Зборник докумената, том. III, књ. 3, стр. 210.

ског манастира и на Трси. (Извјештај Команде мјеста Крстац Врховном штабу НОП и ДО Југославије.)⁵³

Народ је позван на мобилизацију ради попуњавања Дурмиторског НОП одреда и ради преноса рањеника на Вучево. Добровољно се јавило око 100 омладинаца за ударне батаљоне и велики број људства за пренос рањеника. Народ је покушао да и посљедњом снагом пружи отпор непријатељу. До формирања омладинског батаљона није дошло усљед нагле навале непријатеља који је 10. јуна 1942. године ушао у Горењско. Штаб дурмиторске оперативне групе 10. јуна 1942. године обавјештава Врховни штаб: „Непријатељ је изненадно упао у Горењско. Велики број рањеника је побјегао а тежи су раније изнесени, те се надамо да није нико пао у руке непријатеља, који надире према Кручици — Равно.“⁵⁴

Усљед дугих и напорних борби које су водили ударни батаљони Дурмиторског НОП одреда у хладним зимским данима на планини Сињавини и исцрпености уопште, велики број бораца избачен је из борбених редова, а један дио је, по одлуци руководства, враћен на рад у позадину, било да воде борбу на комитски начин, било да се легализују. Тако су се ударни батаљони тога одреда увелико смањили.

Петнаестог јуна 1942. године завршила се трећа непријатељска офанзива. Непријатељ је стегао обруч на подручју Пиве. Тога дана снаге Народноослободилачке војске повукле су се са положаја у троуглу Херцеговине, Босне и Црне Горе на сјеверозападну територију Жупе пивске. Тога дана се завршила битка која се водила пола године за одбрану слободне територије Црне Горе, а тиме и битка за одбрану среза шавничког као посљедњег браћеног партизанског упоришта у Црној Гори. Тога дана расформиран је Дурмиторски НОП одред који је био настао из снаге народа дурмиторског краја као израз дубоке тежње за борбом и ослобођењем наше земље.

Од јединица Дурмиторског НОП одреда формиран је један батаљон — Дурмиторски батаљон, у јачини од око 190 бораца, који је ушао у састав Четврте црногорске пролетерске бригаде и наставио славни ход у народноослободилачкој борби.

Стварање Дурмиторског НОП одреда 1943. године

Значајним побједама које је Народноослободилачка војска извојевала над непријатељем у Црној Гори послије пете непријатељске офанзиве толико је подигнут морал и очувана вјера у побједу код народа дурмиторског краја да се добровољно ставио у службу НОБ-а, осим једног мањег броја породица чији су поједини чланови били одбјегли у четнике.

⁵³ Зборник докумената, том. III, књ. 4, стр. 329.

⁵⁴ Зборник докумената, том. III, књ. 3, стр. 413.

Цјелокупно људство способно за оружје постаје одлично војничко језгро које се одазвало позиву војног руководства и добровољно сврстало у борбене редове.

Среско партијско руководство крајем августа 1942. године успоставило је везу са штабом Другог корпуса. Командант Првог дурмиторског теренског батаљона Јанко Тадић, по налогу Среског комитета, пошао је у источну Босну и у фочанском срезу састао се са командантом Другог корпуса Пеком Дапчевићем, од кога је примио задатке за даље војничке акције у срезу шавничком. Тадић је приени добијену заповијест Среском комитету на Дурмитору да се формира и Дурмиторски НОП одред.⁵⁵

Из низа извјештаја штаба Другог корпуса од почетка септембра 1943. године види се да је Дурмиторски НОП одред вршио војничке акције на територији среза, али се није могло утврдити да ли је био формиран и његов штаб, а већ 4. октобра 1943. године формира се штаб одреда са сједиштем у Жабљаку.⁵⁶

За команданта одреда је именован Обрад Цицмил, за замјеника команданта Јанко Тадић, за комесара Мићун Јауковић, а за замјеника Спасоје Шарац, док је за начелника штаба именован Димитрије Ковијанић.

Штаб одреда у овом саставу остао је до 27. октобра када је за команданта именован Стојан Жугић а за замјеника команданта Јосиф Маловић, за начелника штаба Јеврем Бјелица и за обавјештајног официра Радован Децић, јер су Цицмил, Ковијанић и Тадић добили нове дужности. Политички комесар остао је и даље Мићун Јауковић. За начелника санитета именован је др Момир Дамјановић.⁵⁷

Одређене функције Дурмиторског НОП одреда су: организовање војнопозадинске власти, мобилизација људства на свом подручју способног за оружје у случају напада непријатеља на срез шавнички, чишћење среза од четничких банди, обезбјеђење реда и мира у заједници са војнопозадинским органима, мобилизација људства за бригаде, организовање војнообавјештајне, војноинтендантске и војносаобраћајне службе.

Прије свега, штаб одреда је на свом подручју, које се поклапало са територијом среза шавничког, одржао низ конференција и упоредо са тим отпочео рад на организовању војнопозадинских органа. Већ 26. септембра 1943. године основао је све команде мјеста — њих 5, са посебним четама од по 60 бораца. (Извјештај Дурмиторског НОП одреда Другом ударном корпусу од 26. IX 1943. године.)⁵⁸

⁵⁵ Према казивању Јанка Тадића.

⁵⁶ Извјештај штаба Дурмиторског НОП одреда штабу Другог ударног корпуса (Зборник докумената, том. III, књ. 5 стр. 167).

⁵⁷ Извјештај Главног штаба НОВ и ПО за Црну Гору и Боку штабу Другог ударног корпуса (Зборник докумената, том. III, књ. 6, стр. 72).

⁵⁸ Зборник докумената, том. III, књ. 5, стр. 122.

Осим тога приступило се формирању ударних батаљона. Тако се по формирању Првог ударног територијалног батаљона у Орујници приступило формирању и других територијалних ударних батаљона, са задатком да обезбиједи срез од непријатељског напада и униште четничке банде које су се биле поново појавиле послје пете офанзиве враћајући се из градова.

Десетог октобра 1943. године формиран је на Струги Други територијални батаљон Дурмиторског одреда. За команданта батаљона именован је Јован Ђерковић, а за замјеника команданта Милић Караџић. За комесара је именован Божо Жарковић, а за замјеника Вељко Крстајић.⁵⁹

Око 20. октобра 1943. године формиран је и Трећи ударни батаљон. Четврти је формиран 1. децембра (наредба штаба Дурмиторског одреда од 19. новембра 1943. године Команди мјеста код Пивског манастира),⁶⁰ а Пети батаљон 5. децембра.

За команданта Четвртог ударног батаљона именован је Радивоје Радојевић, а за замјеника команданта Момир Јокић, док је за комесара именован Лука Јововић, а за замјеника Милорад Тасовац.

За команданта Петог батаљона именован је Вељко Крстајић, а за комесара Видоје Крстајић.

Доцније су извршене измјене у штабу овог батаљона: умјесто команданта Вељка Крстајића дошао је Михаило Бајагић, а за замјеника команданта Радојица Вуковић. За комесара је именован Видоје Крстајић, а за његовог замјеника Вељко Крстајић.

У вријеме од септембра до 5. децембра 1943. године у срезу шавничком била је извршена мобилизација 80% људства од 16 до 40 година.

Према извјештају штаба Дурмиторског одреда од 27. новембра 1943. године штабу Другог ударног корпуса и извјештају од 10. децембра 1943. године Главном штабу за Црну Гору, распоред мобилисаних у ово вријеме изгледао је овако:

у VI бригаду	127 бораца
у IV бригаду	62 борца
у V бригаду	31 борац
у штаб Корпуса	10 бораца
у Главни штаб	12 бораца
II батаљон овог одр.	140 бораца
III батаљон овог одр.	170 бораца
Свега:	553 борца

⁵⁹ Према казивању Вељка Крстајића и дневника Пера Крстајића.

⁶⁰ Зборник докумената, том. III, књ. 6, стр. 147.

Са посадним четама при командама мјеста, наводи се у извјештају, које ће бити формиране до 1. децембра, биће мобилисано свега 1.053 борца.

На крају извјештај констатује да је „на територији нашег одреда извршена мобилизација 80% људства од 16 до 40 година.“⁶¹

Наведени извјештај Главном штабу од 10. децембра гласи: „Ми смо 5. овог формирали Четврти и Пети батаљон. До 5. XI ми смо у батаљонима, по бригадама и у посадним четама мобилисали од јесенас 1.047 бораца. Наш други батаљон је сада на терену Крново — Бијела — Ускоци. Наш 3,4 и 5. батаљон су на сектору Таре.“⁶²

Дакле, од четвртог ослобођења среза, септембра 1943, до 10. децембра 1943. године из среза шавничког било је мобилисано 1.047 бораца, али у овај број не улазе они борци из среза који су били раније мобилисани.

Ударни батаљони остали су на терену среза шавничког све док нијесу очистили тај крај од четничких банди које су упадале са територије сусједних срезова, а потом су ушли у састав пролетерских бригада, и то: Први и Трећи батаљон у Шесту, Четврти у Осму, Пети батаљон у Девету црногорску бригаду, а Други у Седму бригаду.

Крајем фебруара 1944. године поново је отпочела мобилизација преосталог људства способног за оружје, а већ 7. марта 320 новомобилисаних бораца упућено је у бригаде. Тако је тога дана у срезу шавничком завршена мобилизација 100% људства од 16 до 40 година.

О таквом стању говоре два извјештаја штаба Дурмиторског одреда Другом ударном корпусу. Први извјештај, од 28. фебруара 1944. године, гласи: „Према нашем ранијем наређењу издали смо наређење за потпуну мобилизацију на територији овог одреда свих од 16 до 40 година“.

Други извјештај, од 9. марта, гласи: „На дан 7. марта т. г. спровели смо мобилизацију. Мобилизација је успјела у потпуности. Превазишла је и наше очекивање. Број новомобилисаних износи 320 бораца.“⁶³

Проширењем слободне територије Црне Горе и Боке на срезове: колашински, андријевички, берански, бјелопољски, пљеваљски и на села никшићког среза и Боке Которске војнопозадински органи су се још више учврстили и наредбом штаба Другог ударног корпуса од 17. октобра 1943. године уздигнути су на степен да могу на себе примити све војне функције које су у позадини вршили народноослободилачки партизански одреди.⁶⁴

⁶¹ Зборник докумената, том. III, књ. 6, стр. 220.

⁶² Зборник докумената, том. III, књ. 7, стр. 189.

⁶³ Зборник докумената, том. III, књ. 7, стр. 248.

⁶⁴ Зборник докумената, том. III, књ. 5, стр. 197.

Зато је Дурмиторски НОП одред расформиран 10. марта 1944. године, а његове функције преузела је Команда дурмиторског подручја.

*Поновно стварање Дурмиторског НОП одреда у септембру
1944. године*

Због војничке ситуације настале у љето 1944. године у срезу шавничком, око 25. августа 1944. године у селу Сриједама у Голији формирана је једна војна формација, такозвана Извиђачка група. У састав Извиђачке групе ушла су три батаљона, и то: као Први батаљон ушао је један батаљон Озне, као Други батаљон ушао је Никшићки батаљон Команде подручја, а као Трећи батаљон ушао је Дурмиторски батаљон, такође Команде подручја. Никшићки батаљон и Дурмиторски батаљон били су формиран од људства из народноослободилачких одбора, команди мјеста, одбора антифашистичких организација и политичких радника са територије никшићког и шавничког среза.

За команданта Извиђачке групе именован је Андрија Пејовић, а за политичког комесара Мићун Јауковић.

Извиђачка група добила је задатак да се пребаци у срез шавнички и отпочне акције у позадини непријатеља.

Према плану Извиђачке групе прво је требало створити чврсту базу у Жупи пивској и одатле наставити даље акције.

У вријеме пребацивања у Пиву Извиђачке групе Нијемци су се налазили у повлачењу са територије Дурмитора, а на овом подручју појавиле су се јаке четничке формације које су отпочеле да успостављају и своју власт. Јединице Извиђачке групе у свом наступању сукобиле су се са четницима. У првом налету оне су потукле четнике из Муратоваца близу села Смиријечна. Четници, у јачини од око 600 наоружаних људи, дали су јак отпор, али су их наше снаге потукле и наставиле даље чишћење. Послије ове борбе један батаљон Извиђачке групе задржан је у Жупи пивској на правцу према Гацку, јер су отуда загрозили херцеговачки четници, док су се друга два батаљона пребацила на Планину пивску, одатле, преко Доброг дола, дробњачког катуна на Дурмитору, на подручје Шавника, са циљем да тамо опколе четничке снаге које су се биле пребациле из Никшића. Гонећи четничке снаге сустопице, преко планине Ивице, стигли су их на Вуљевој пољани код села Вирка у подножју самог Дурмитора и ту потукли. Оно четника што је остало живо на томе правцу умакло је преко Таре за Санцак. Даље операције штаб Извиђачке групе пренио је на планину Сињавину да ту уништи четничко гнијездо које се на тој тремеји између Санцака, среза колашинског и среза шавничког било утврдило.

По извршењу ових акција чишћења од четника, срез је 2. септембра 1944. године био потпуно слободан. Једино су у пла-

нинским предјелима остале поједине групе четника, па чак понегдје и као војничке јединице у јачини до 200 људи и мање, које су помагали четници из сусједних срезова. Извјештај Окружног комитета КПЈ за Никшић од 3. септембра 1944. године Покрајинском комитету за Црну Гору и Боку о војнопозадинској ситуацији на територији среза шавничког гласи: „Јуче смо се повезали са друговима из Шавника и путем курира и осталих у току јучерашњег дана ослободили смо и телефонску линију. Посљедње вијести са територије среза шавничког су: највећи дио четника из овога среза. . . остао је на терену, негдје чак као војничке јединице на броју и до 200, а негдје и у мањим групацијама. На читавом терену онога среза, према извјештају, нема уопште њемачких јединица. . .

У саставу Извиђачке групе пошао је тзв. Никшићки батаљон Команде подручја који је претежно састављен од људи из НОО-а, команди мјеста, као и других одбора антифашистичких организација, и вјероватно да ће СК КПЈ Никшић дати предлог да се они одмах врате на терен среза никшићког. . . Ми мислимо да овај батаљон треба задржати на територији среза шавничког још неки дан. СК КПЈ Шавник пребацио се на свој терен и пред њега су постављени конкретни задаци. . .“⁶⁵

Да би се ова акција чишћења терена од четничких остатака и прогоњење непријатеља што успјешније обавили, приступило се формирању територијалних ударних батаљона и Дурмиторског одреда на територији среза шавничког, који је био расформиран 10. марта 1944. године. Због тога је штаб Другог корпуса својом наредбом од 9. септембра 1944. године поред осталих основао и Дурмиторски одред.⁶⁶

За команданта одреда постављен је Аћим Тадић, а за комесара одреда Радован Војиновић.

У срезу шавничком још прије седме непријатељске офанзиве била је спроведена мобилизација сто посто свих бораца од 16 до 40 година, па је сада била остала могућност да се формирају нове снаге из редова народних одборника, другова из војнопозадинских органа, од позадинских радника и оних бораца који су били оздравили, а затекли су се на територији среза као рањеници и болесници остављени да се тамо опораве.

Позив за мобилизацију наишао је на повољан одзив у народу. Све што је било способно за оружје јавило се добровољно за ударне јединице. Формирана су четири батаљона од бораца чија је просјечна старост око 40 година.

Новоформирани Дурмиторски НОП одред првих дана задржао се на територији среза шавничког и пошто је уништио сва четника гнијезда и срез очистио од четничких банди, по на-

⁶⁵ Зборник докумената, том. III, књ. 8, стр. 207.

⁶⁶ Зборник докумената, том. III, књ. 8, стр. 239.

ређењу Другог корпуса пребацио се у Санџак и тамо наставио акције у потјери за четницима.

Пошто је одред извршио свој задатак, расформиран је пред крај 1944. године. Приликом расформирања млађи борци су послати у Седму црногорску бригаду, а остали су враћени у срез шавнички и добили одговарајуће дужности.

Расформирањем Дурмиторског НОП одреда уједно је обилежена и његова трогодишња борба као војничке јединице која је никла на Дурмитору у првим данима стварања Народнослободилачке војске.

Удио у народнослободилачкој борби Дурмиторског НОП одреда постаје још значајнији ако се има у виду да је из његових редова и редова јединица које је он створио и послао у пролетерске бригаде погинуло у крвавим биткама око 900 партизана — синова и кћери народа дурмиторског краја.

RÉSUMÉ DE L'ARTICLE DE P. KRSTAJIĆ LE DÉTACHEMENT RÉSISTANT DE LIBÉRATION NATIONALE DE DURMITOR

Dans la partie du nord de Monténégro l'arrondissement de Šavnik comprend un vaste plateau entre les rivières Tara et Piva avec le pied de la montagne de Durmitor.

Les six bataillons de l'armée nationale ont été formés grâce aux groupes combattifs qui ont libéré cet arrondissement au mois de juillet de 1941. Les membres de ces bataillons sont devenus l'élite de l'armée dont on a formé, après une réorganisation accomplie au début du novembre de 1941, le Détachement résistant de libération nationale de Durmitor qui comprenait les arrondissements de Šavnik et Nikšić. Les deux arrondissements restent dans la formation de DNOP jusqu'au 29 novembre de 1941 quand ils étaient répartis en deux détachements par la résolution de l'Etat-major pour Monténégro et Bouches de Kotor. De cette manière un détachement séparé est formé pour l'arrondissement de Šavnik.

Quand, en hiver 1942, l'ennemi menaçait le territoire libre les unités de DNOP s'étaient retirées de la Bosnie orientale et de Sandžak pour prendre part à la Section orientale de Sinjavina. Ce fait a provoqué une réorganisation de DNOP, ce qui a permis de former, avec toutes les unités qui étaient de DNOP jusqu'alors et avec la réserve composée des habitants de cette région, quatre bataillons de choc et un bataillon de la jeunesse. Alors, le Détachement avait, y compris le bataillon de l'Herzégovine, 1.500 combattants.

Avec les autres bataillons monténégrins, ces bataillons de DNOP faisaient une guerre ardente et sanglante contre les forces d'occupation et les tchetnics jusqu'à la moitié du juillet de 1942.

Ils étaient finalement rejetés dans ces combats et on n'en pouvait former qu'un seul bataillon de choc qui est entré dans la formation de brigades prolétariens. C'est alors que l'arrondissement de Šavnik était de nouveau occupé.

Après une nouvelle libération de cet arrondissement, en avril 1943, un plus grand nombre de combattants de Šavnik est mobilisé pour les brigades de NOV (L'armée populaire de libération) et déjà au mois de juillet de 1943 on a commencé avec la formation des premières unités pour DNOP. En octobre de la même année on a formé aussi le Commandement du détachement.

Avec la collaboration du Comité de libération nationale et des organes du pouvoir militaire de l'arrière le Commandement a mobilisé sur le territoire de l'arrondissement de Šavnik tous les habitants aptes au service militaire. Ainsi on a formé cinq bataillons de 1000 combattants qui composaient DNOP. Après avoir accompli des actions sur le territoire de Šavnik, tous ces bataillons sont entrés dans la formation des brigades prolétariens. Après avoir fait une mobilisation de tous les habitants aptes au service militaire, à la fin du mars de 1944, DNOP n'existait plus. Mais il est de nouveau formé en septembre de 1944 et il comprenait alors quatre bataillons.

Quand les forces d'occupation étaient chassées du territoire de Monténégro, DNOP était liquidé comme une forme dépassée et ses combattants qui étaient encore aptes au service militaire sont devenus les membres des brigades prolétariens.

Ainsi s'achève la voie de lutte et de gloire de ce Détachement qui tout le temps depuis sa première formation ne cessait pas de combattre donnant aux brigades prolétariens un grand nombre de combattants dont environ 930 sont tombés pour la liberté.

